

БАЛУХ Микола

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

<https://orcid.org/0000-0001-9628-3671>balukh.mykola@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглянуто педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів, які визначено як комплекс взаємопов'язаних і цілеспрямовано створених обставин професійної підготовки майбутніх педагогів. Розроблено компоненти структурно-функціональної моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Реалізація педагогічних умов забезпечує ефективне впровадження спроектованої структурно-функціональної моделі досліджуваного процесу та досягнення очікуваного результату – позитивної динаміки рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, здоров'язбережувальні технології, майбутні вчителі початкових класів, педагогічні умови, структурно-функціональна модель.

<http://doi.org/10.31891/pcs.2023.2.19>

1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні та світі одним із головних завдань закладу освіти є спрямування здобувачів на усвідомлення цінності їх здоров'я та значення здорового способу життя для людини, формування їхньої здоров'язбережувальної компетентності. Для цього вони повинні знати і, головне, прийняти для себе основні принципи здорового способу життя, а це можливо лише в результаті серйозної кропіткої спільної роботи педагогів, батьків та самої дитини.

2. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Підготовка бакалаврів педагогічної освіти поставила нові завдання перед науково-педагогічними працівниками до формування професійних компетентностей, в тому числі і здоров'язбережувальної компетентності.

Впровадження в практику освіти системи здоров'язбережувальних технологій передбачає відповідність змісту освітнього процесу особистісним, інтелектуальним та фізичним можливостям учнів з урахуванням індивідуальних особливостей організму.

Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів ми визначаємо як комплекс взаємопов'язаних і

цілеспрямовано створених обставин професійної підготовки майбутніх педагогів, реалізація яких забезпечує ефективне впровадження спроектованої моделі досліджуваного процесу та досягнення очікуваного результату – позитивна динаміка рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

3. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Для конкретизації змісту педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів вважаємо необхідним узагальнити дослідження вчених, на основі яких було сформовано та забезпечено результативність процесу професійної підготовки майбутніх педагогів щодо здоров'язбереження.

Визначенням педагогічних умов щодо різних аспектів здоров'язбереження займались науковці: Н. Урум [6] (ефективність процесу підготовки майбутніх учителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів); Б. Долинський [1, 209]. (підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів).

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті – розкрити педагогічні умови та компоненти структурно-функціональної моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБҐРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

На підставі аналізу робіт багатьох дослідників і наукових підходів у цьому контексті, виходячи з власного педагогічного досвіду нами визначено наступні педагогічні умови, які, на нашу думку, забезпечать формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів:

- забезпечення позитивної мотивації студентів до формування їх здоров'язбережувальної компетентності (ціннісно-мотиваційний компонент);

- організація освітнього процесу педагогічного закладу вищої освіти на принципах здоров'язбережувальної особистісно орієнтованої педагогіки, інтеграції освітніх курсів та запровадження систем емпіричного навчання (когнітивний компонент);

- активізація використання в процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи інтерактивних методів навчання, спрямованих на формування їх здоров'язбережувальної компетентності (операційно-технологічний та компонент особистісних і професійних якостей педагога).

Виокремлення *першої педагогічної умови* зумовлене розумінням залежності успішності роботи вчителя початкових класів, передусім, від його позитивного ставлення до своєї професійної діяльності, від усвідомлення необхідності її здійснення на засадах здоров'язбереження й базоване на аналізі наукових джерел, на особистісно орієнтованому, системному, діяльнісному, праксеологічному, аксіологічному та компетентісному підходах як методологічних концептах дослідження.

Ми виходимо з того, що сформованість позитивної мотивації студентів на майбутню здоров'язбережувальну професійну діяльність, формування

здоров'язбережувальної компетентності, залежить від наявності у студентів мотивів, внутрішньої потреби у збереженні і зміцненні як власного здоров'я, так і здоров'я вихованців.

У процесі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів особливу увагу необхідно приділити вивченню здоров'язбережувальних технологій, що є базовими для майбутньої професійної діяльності вчителів.

Головними аспектами здоров'язбережувальної діяльності вчителя початкових класів є: оздоровчий аспект (безпечна життєдіяльність), виховний вплив (чинники здоров'я, основи культури здоров'я), статеve виховання (поняття гендеру, біологічні закономірності розвитку), інформаційний компонент (забезпечення психолого-педагогічних та санітарно-гігієнічних вимог).

Щодо другої педагогічної умови – *організація освітнього процесу педагогічного закладу вищої освіти на принципах здоров'язбережувальної особистісно орієнтованої педагогіки, інтеграції освітніх курсів та запровадження систем емпіричного навчання* – ми виходили з того, що у процесі інтеграції освітніх курсів професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів відбувається розвиток інтересу студентів до майбутньої педагогічної діяльності, виокремлення особистісних цілей майбутніх педагогів, базованих на засадах дотримання санітарно-гігієнічних та психолого-педагогічних вимог (обов'язкове врахування біологічних закономірностей розвитку молодших школярів), здоров'язбережувального виховання, а також систематизація й поглиблення знань й умінь майбутніх учителів через удосконалення технологічних підходів викладання навчальних дисциплін на основі міждисциплінарності.

Проаналізувавши етапи формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів (*базовий, предметний, професійний, професійно-дослідницький*) і поєднавши їх із змістом навчання дисциплін здоров'язбережувального циклу, можна до певної міри охарактеризувати взаємозв'язок

складових формувannya здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладі вищої педагогічної освіти.

Третьою педагогічною умовою формувannya здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів нами визначено – *активізацію використання в процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи інтерактивних методів навчання, спрямованих на формувannya їх здоров'язбережувальної компетентності.*

Ми виходимо з того, що нині зростає потреба в ініціативних, самостійних, здатних до творчого підходу щодо організації освітнього процесу вчителях. На нашу думку, студенти повинні не лише одержувати знання у галузі здоров'язбереження, але й ефективно їх використовувати на практиці. Позитивний результат ми можемо досягти лише шляхом використання інтерактивних форм і методів навчання.

Ефективність формувannya в студентів свідомого ставлення до свого життя та здоров'я значною мірою залежить від вибору викладачем форм організації навчальної роботи. Оволодіти життєвими навичками здорової та безпечної поведінки можна лише за умови використання інтерактивних методів навчання, що базуються на активній участі самих майбутніх фахівців у процесі набуття знань [4]. Інтерактивні технології розвивають комунікативні вміння і навички, допомагають встановленню емоційних контактів між здобувачами, забезпечують виховну мету, оскільки привчають працювати в команді, прислуховуватися до думки одногрупників. В умовах взаємного навчання студент стає суб'єктом пізнавальної діяльності, її організатором та учасником [3].

Включення майбутніх педагогів у активну діяльність у процесі навчальних занять забезпечує високий рівень розвитку професійної спрямованості психічних процесів, педагогічних здібностей, закріплення у свідомості й поведінці професійно-етичних норм, що, безперечно, стимулює зростання їх педагогічного професіоналізму.

У результаті аналізу запропонованої системи формувannya здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів

початкових класів виявлено низку її особливостей, що дало змогу критично осмислити та визначити наповненість базових курсів навчання та етапи формувannya здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів.

Було визначено, що структурно-функціональна модель формувannya здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів розвивається і удосконалюється на кожному з вказаних етапів їх формувannya на основі розширення і поглиблення знань, умінь, навичок, з врахуванням прагнень, мотивів, інтересів, здатності і готовності до використання здоров'язбережувальних технологій в професійній діяльності.

Вирішення означених проблем вимагає розробки нової моделі формувannya здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів – нового змісту навчання, нових засобів, організаційних форм і методів навчання, підготовки, супроводу, аналізу, коригування освітнього процесу.

Таким чином, структура формувannya здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів повинна будуватись з врахуванням всіх компонентів і особливостей освітнього процесу, бути орієнтована на професійно спрямоване навчання студентів та формувannya здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів на кожному з вказаних етапів.

Здійснюючи професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти, потрібно виявити необхідний перелік знань і вмінь учителя щодо використання здоров'язбережувальної компетентності у професійній діяльності та розробити всі компоненти структурно-функціональної моделі формувannya з здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Для ефективного використання здоров'язбережувальних технологій у закладі вищої освіти здобувачі повинні опанувати основи необхідних знань та накопичити особистий досвід практичного використання сучасних здоров'язбережувальних технологій, мати

загальнокультурну і методичну підготовку з їх застосування у навчальному процесі [7].

Аналіз та узагальнення психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати про відсутність моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Така ситуація визначила необхідність розробки й апробації на практиці моделі, що відображує досягнення нової якості підготовки педагогічних кадрів у педагогічних закладах вищої освіти відповідно до соціального замовлення та державного освітнього стандарту у сфері вищої професійної освіти.

Тому перед сучасним закладом вищої освіти постає проблема у створенні таких умов, які б з одного боку, через впровадження інноваційних технологій навчання та виховання сприяли розвитку життєвих компетентностей, природних нахилів, обдарувань кожної дитини, а з іншого боку – дозволили б вийти їй зі стін школи здоровою людиною зі свідомим ціннісним ставленням до власного здоров'я. Це зумовлює необхідність підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти з метою оновлення її методологічних, змістових і технологічних основ відповідно до сучасних вимог.

Особливе значення в здоров'язбереженні дітей молодшого шкільного віку має діяльність учителя початкових класів, який володіє здоров'язбережувальними технологіями та забезпечує учням можливість зберегти здоров'я в період шкільного навчання, формує необхідні знання, уміння й навички здорового способу життя, навчає використовувати отримані знання в повсякденному житті. Таким чином, великий вплив на формування здоров'язбережувальної компетентності школяра має висока професійна кваліфікація педагога та його сформована здоров'язбережувальна компетентність.

Ми розробили структурно-функціональну модель формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів (рис. 1), основу якої покладено сукупність цільового, процесуально-змістового та діагностичного блоків.

У результаті такої взаємодії очікуємо якісне формування професійних та здоров'язбережувальної компетентностей, що забезпечать готовність майбутніх учителів початкових класів до здоров'язбережувальної діяльності в початковій школі.

Розглянемо кожний із вище перерахованих блоків моделі.

Цільовий блок підготовки. Метою дисциплін, що входять до навчальних планів підготовки майбутніх учителів початкових класів є формування їх здоров'язбережувальної компетентності. У цьому блоці подаються державні вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у педагогічному закладі вищої освіти, соціальне замовлення на вчителя, який володіє здоров'язбережувальними технологіями навчання, здатний організувати здоров'язбережувальний освітній процес, розвивати здоров'язбережувальну компетентність учнів та зберігати власне здоров'я.

Процесуально-змістовий блок представлений педагогічними умовами: забезпечення позитивної мотивації студентів до формування їх здоров'язбережувальної компетентності; організація освітнього процесу педагогічного закладу вищої освіти на принципах здоров'язбережувальної особистісно орієнтованої педагогіки, інтеграції освітніх курсів та запровадження систем емпіричного навчання; активізація використання в процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи інтерактивних методів навчання, спрямованих на формування їх здоров'язбережувальної компетентності.

Вищезначені умови визначають зміст освіти і реалізуються через модульні програми з формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів; включають комплекс дидактичних форм, методів, засобів і технологій навчання, що дозволяють отримати відповідний результат освіти; представлені методичними рекомендаціями та навчальними посібниками для педагогів та керівників ЗВО зі здоров'язбереження.

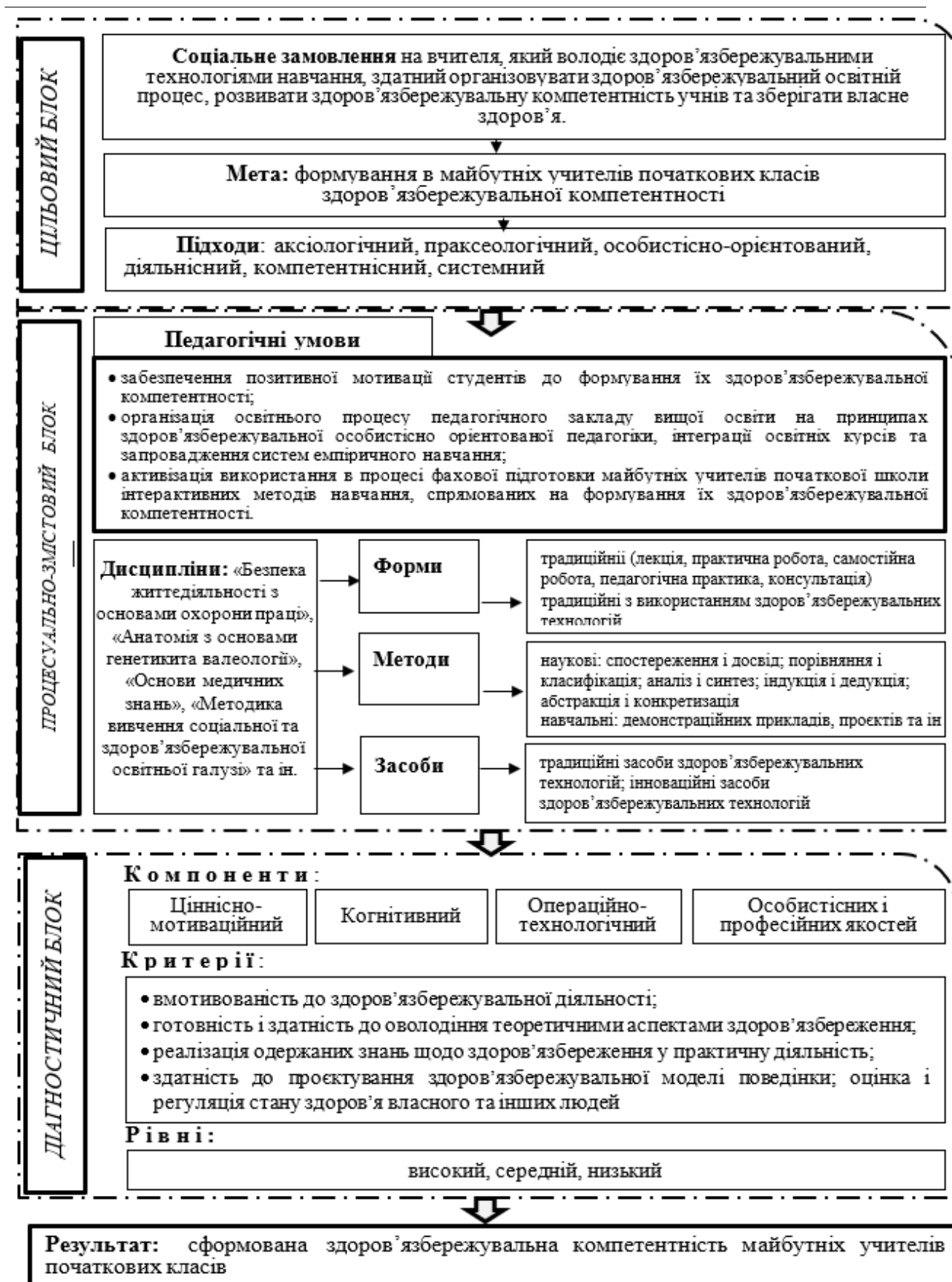

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів

У діагностичному блоці розміщено критерії сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів

(вмотивованість до здоров'язбережувальної діяльності, готовність і здатність до оволодіння теоретичними аспектами здоров'язбереження, активність реалізації

отриманих знань зі здоров'язбереження на практиці, здатність до проєктування здоров'язбережувальних моделей поведінки, оцінка і регулювання власного і стану інших людей).

Результат забезпечується вимірюванням трьома рівнями (високий, середній, достатній), і відповідними їм показниками, діагностичними методиками та методами математичних опрацювань результатів.

В основу розробленої структурно-функціональної моделі покладено ідеї методологічних (аксіологічного, праксеологічного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного та системного) підходів. Компетентісний – у моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів є основним.

Реалізація компетентнісного підходу у вищій професійній освіті дозволяє по-новому осмислити проблему якості підготовки майбутніх учителів початкових класів. Відповідно до цього методологічного підходу основним результатом освіти є не окремі знання, уміння та навички, а професійна компетентність майбутніх учителів

початкових класів, що дасть змогу їм ефективно впроваджувати здоров'язбережувальну діяльність в закладі освіти.

6. ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Таким чином, педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів виявляються та орієнтовані на врахування усіх компонентів і особливостей освітнього процесу. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів розвивається і удосконалюється на кожному з вказаних етапів їх формування. Вирішення означених проблем вимагало розробки структурно-функціональної моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів, реалізація якої забезпечить впровадження здоров'язбережувальної діяльності в освітній процес початкової школи.

Література

1. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2011. – 549 с.
2. Железна Т. Здоров'язбережувальна діяльність учителів основної школи та шляхи її вдосконалення в системі післядипломної освіти / Т. Железна // [Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології](#). – Суми. – 2019. – № 4. – С. 267-280.
3. Максимова Н. Інтерактивні методи навчання: крок у майбутнє / Н. Максимова, Л. Порох // Рідна школа. – 2008. – №12. – С. 35-38.
4. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. / О.І. Пометун, Л. В. Пирожено. За ред. О. І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
5. Романишина Л.М., Кришук Б.С., Поліщук О.С. Здоров'язбережувальна компетентність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. / Л.М. Романишина, Б.С. Кришук, О.С. Поліщук // Вісник університету імені Альфреда Нобеля. – Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. – №2 (24). – Дніпро, 2020. – С. 123-131.
6. Урум Н. С. Підготовка майбутніх вчителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Н. С. Урум. – К., 2008. – 19 с.
7. Хомич Л. О. (1998) Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. – Київ: Магістр-S, 1998. –201 с.

References

1. Dolynskiy B. T. Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnix uchyteliv do formuvannia zdoroviazberezhuvalnykh navychok i vmin u molodshykh shkoliariv u navchalno-vykhovnii diialnosti [Theoretical and methodological principles of training future teachers for the formation of health preserving skills and abilities of younger schoolchildren in educational activities]: dys. ... d-ra ped. Nauk : Derzh. zakl. «Pivdennoukr. nats. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho. – O., 2011. – 549 s. (in Ukrainian)
2. Zhelieznova T. Zdoroviazberezhuvalna diialnist uchyteliv osnovnoi shkoly ta shliakhy ii vdoskonalennia v systemi pisljadiplomnoi osvity [Health preserving activities of primary school teachers and ways to improve them in the post-graduate education system] / T. Zhelieznova // [Pedagogichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii](#). – Sumy. – 2019. – № 4. – S. 267-280. (in Ukrainian)

3. Maksymova N. Interaktyvni metody navchannia: krok u maibutnie [Interactive teaching methods: a step into the future] / N. Maksymova, L. Porokh // *Ridna shkola*. – 2008. – №12. – S. 35-38. (in Ukrainian)

4. Pometun O.I. Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia: [A modern lesson. Interactive learning technologies] nauk.-metod. posibn. / O.I. Pometun, L. V. Pyrozhenko. Za red.. O. I. Pometun. – K.: Vydavnytstvo A.S.K., 2004. – 192 s. (in Ukrainian)

5. Romanyshyna L.M., Kryshchuk B.S., Polishchuk O.S. Zdoroviazberezhuvalna kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovoï shkoly. [Health preserving competence as a component of the professional competence of a future primary school teacher] / L.M. Romanyshyna, B.S. Kryshchuk, O.S. Polishchuk // *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia*. – Serii: Pedahohika i psykholohiia. Pedahohichni nauky. – №2 (24). – Dnipro, 2020. – S. 123-131. (in Ukrainian)

6. Urum N. S. Pidhotovka maibutnikh vchyteliv do zabezpechennia zdorovoho sposobu zhyttia molodshykh shkoliariv: [Training of future teachers to ensure a healthy lifestyle of junior schoolchildren] avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 „Teoriia ta metodyka profesiinoi osvityl /N. S. Urum. – K., 2008. – 19 s. (in Ukrainian)

7. Khomych L. O. (1998) Profesiino-pedahohichna pidhotovka vchytelia pochatkovykh klasiv. [Professional and pedagogical training of a primary school teacher] – Kyiv: Mahistr-S, 1998. –201 s. (in Ukrainian)

Abstract
BALUKH Mykola

PEDAGOGICAL CONDITIONS AND STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF THE FORMATION OF HEALTH-PRESERVING COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

The article examines pedagogical conditions and structural and functional model of the formation of health-preserving competence of future primary school teachers. We define the pedagogical conditions for the formation of the health-preserving competence of future primary school teachers as a complex of interconnected and purposefully created circumstances for the professional training of future teachers, the implementation of which ensures the effective application of the developed model of the studied process and the achievement of the expected result - positive dynamics of the levels of the formation of health-preserving competence of future primary school teachers.

On the basis of the analysis of the works of many researchers and scientific approaches in this field, considering our own pedagogical experience, we have determined the following pedagogical conditions:

- *ensuring positive motivation of students to the formation of their health-preserving competence (value and motivational component);*
- *organization of the educational process of a pedagogical institution of higher education on the principles of health-preserving personally oriented pedagogy, integration of educational courses and introduction of empirical learning systems (cognitive component);*
- *activation of the use of interactive teaching methods in the process of professional training of future primary school teachers aimed at the formation of their health-preserving competence (operational and technological component and the component of personal and professional qualities of a teacher).*

Conducting professional training of future primary school teachers in pedagogical institutions of higher education, it was necessary to identify a required list of skills and knowledge of a teacher regarding the use of health-preserving competence in professional activities and to develop all components of structural and functional model of the formation of a future primary school teachers' health-preserving competence.

In the process of the development of structural and functional model for the formation of health-preserving competence of future primary school teachers, general pedagogical and health-preserving principles, that define and specify the goal, were laid as its basis.

Key words: health-preserving competence, health-preserving technologies, future primary school teachers, pedagogical conditions, structural and functional model.

Стаття надійшла до редакції 11.06.2023 р.

Бібліографічний опис статті:

Balukh M. Pedagogical conditions and structural and functional model of the formation of health-preserving competence of future primary school teachers. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2023. № 2. С. 135-141.

Balukh M. (2023) Pedagogical conditions and structural and functional model of the formation of health-preserving competence of future primary school teachers. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, № 2, pp. 135-141.